

MUHAMMAD YUSUFNING TARJIMALARI

Saydaxmedova Nigora Sulaymonovna

Namangan davlat universiteti, o'zbek adabiyotshunosligi kafedrası

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

E-mail: saydaxmedovanigora@gmail.com

Tel:+998974688833

ANNOTATSIYA

Muhammad Yusuf hayoti va ijodini, asarlarini o'rganish, so'z qo'llash mahoratini o'quvchiga yetkazish uchun yuksak pedagogik mahorat, bilim zarur. Muhammad Yusuf adabiyotning turli janrlarida (maqola, she'r, hikoya, hajviya, doston) ijod qilib, asardan asarga o'sa borgan. Shoir barmoq vaznida yuksak saviyada ijod qilgan. Uning o'ziga xos iste'dodi, avvalo, shoir sifatida o'zbek she'riyatiga kiritgan yangiliklarida yorqin namoyon bo'ladi. Izlanishlarimiz davomida Muhammad Yusufning she'rlari, hajviyalaridan tashqari tarjima asarlari ham borligiga guvohi bo'ldik. Shoirning tarjima asarlari va tarjimonlik mahorati haqida dissertatsiyalar yoki u haqidagi kitob, maqolalarda fikr-mushohazalarni uchratmadik. Maqolada shoirning dostonlari hamda, yangi iste'dod qirrasini, tarjimasi ijodkorning benazir she'r-u dostonlari bilan birga lug'at boyligi, o'tkir didi, nozik ta'biga bog'liq ijodiy jarayonligi haqida atroflicha fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: tarjimayi hol, maqola, she'r, hikoya, hajviya, doston, barmoq vazni, tarjima asarlar, Diop Mamadu Traope, Jabron Xalil Jabron.

MUHAMMAD YUSUF'S TRANSLATIONS

ABSTRACT

High pedagogical skills and knowledge are necessary to learn the life and work of Muhammad Yusuf, his works, and to convey the skill of using words to the student. Muhammad Yusuf created in various genres of literature (article, poem, story, comedy, epic) and grew from work to work. The poet created at a high level. His unique talent, first of all, as a poet, is clearly manifested in the innovations he introduced into Uzbek poetry. In the course of our research, we witnessed the existence of translated works of Muhammad Yusuf in addition to his poems and comics. We did not find any dissertations about the poet's translated works and translation skills, or opinions about him in books and articles. In the article, the epics of the poet and the new edge of talent, translation of the artist's unique poems and

epics, along with the wealth of vocabulary, sharp taste, and the creative process related to the delicate taste, are discussed in detail.

Key words: *biography, article, poem, story, comic, epic, finger weight, translated works, Diop Mamadou Traope, Jabron Khalil Jabron.*

KIRISH

Muhammad Yusufning sevgi lirikasi milliy tafakkur yo‘sini, ruhiyatining o‘zbekona koloriti, millatimizga xos andisha, tortinchoqlik va tuyquq qilinadigan dangallik ifodasi hamda quyucq mubolag‘a sof o‘zbekona ohanglarda jaranglashi bilan boshqalarnikidan ajralib turadi[7,189-bet]. Tuyg‘ularning betakror yo‘sinidagi she‘riy misralaridan tashqari, shoirning dostonlari, hajviyalari, tarjima asarlari ham mavjud. Muhammad Yusuf “Ey, dil”, “Qora quyosh”, “Ko‘hna quduq”, “Temirlar nidosi”, “Osmonning oxiri” kabi asarlarda dostonnavisligi zuhurlangan.

Dostonlardagi mahzunlik tariximizdagi qora dog‘lardan ko‘ngilga ko‘chgan iztiroblar aksidir. Tariximizda millatni sotganlar, bir-birini oyog‘idan tortganlar ozmuncha bo‘lganmi? Shoir yuragini qiynagan dardlar – o‘z tarixini yaxshi bilmaslik, og‘izbirlik yo‘qligidan iborat. U tarix haqida so‘z ocharkan, har bir so‘z zimmasiga tarixning “qora kun”ini rost ko‘rsatish vazifasini yuklaydi. Umuman, shoir yoki asar tili, kitob haqida so‘z ketganda professor Nizomiddin Mahmudovning quyidagi fikrlarini eslash o‘rinli bo‘lardi: “Kitobdagi so‘z rost va raso bo‘lishi, kitxonni ishontirishi, tuyg‘ulariga ta’sir qilishi yoki, kamida, bu tuyg‘ularni qiynamasligi shart. Aks holda, kitobning sariq chaqalik qiymati qolmaydi. Kitob badiiy bo‘ladimi, ilmiy bo‘ladimi, bundan qat’iy nazar, undagi til tugal, til idroki intizomi uchun ibrat maqomida bo‘lmog‘i lozim”[11]. Bizningcha, xuddi shunday xususiyat Muhammad Yusuf asarlarida yorqin seziladi. Shoir dostonlarida har bir so‘zning o‘z o‘rni bor. Shoirning so‘z qo‘llash mahorati mazmun mohiyatiga mos so‘zlarni kerakli joyda ishlatishida ko‘rinadi. Muallif dostonlarda arxaizmlardan ham, sheva so‘zlaridan ham me’yorda foydalanadi.

Izlanishlarimiz davomida Muhammad Yusufning she‘rlari, hajviyalaridan tashqari tarjima asarlari ham borligiga guvohi bo‘ldik. Shoirning tarjima asarlari va tarjimonlik mahorati haqida dissirtatsiyalar yoki u haqidagi kitob, maqolalarda fikr-mushohadalarni uchratmadik. Quyida shu masalalarga to‘xtalib o‘tganmiz.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tarjima ijodkorning benazir she‘r-u dostonlari bilan birga lug‘at boyligi, o‘tkir didi, nozik ta’biga bog‘liq ijodiy jarayondir. Muhammad Yusuf Diop Mamadu Traopening “So‘zlarim senga” (1983)[5], Xarivontray Bachchanning “Toshkentdagi xabarlar” (1983)[14], Sh. Appazov “Kuz”, “Junjikma” (1984)[2], Neruda Pablo

(Chili) “Sotqin generallar” (1986)[13], Mikola Lukiv “Otam xatlari”, “Obolonida” (1987)[12], Jabron Xalil Jabron “Vardaxonim” (1991)[7, 84-b] hikoyalarini o‘zbek tiliga tarjima qilgan. Bu tarjimalarda badiiy asarning mazmuni, badiiylik, ohangdorligi, muallifning asl niyati, asarning milliy xususiyati, she‘riy san’atlar jozibasi aks etgan. Shu bois bu asarlar ona tilida yaratilgan asardek sevib o‘qiladi. Albatta, bunda tarjimonning mehnatini alohida e‘tirof etish lozim. Tarjimon asarning badiiy konsepsiyasini to‘g‘ri idrok etgan va qayta yaratish jarayonida ko‘proq milliylikka e‘tibor qaratgan. Shoir asliyat ruhuni saqlagan holda, fikrni yanada bo‘rtirib ko‘rsatish uchun o‘zbek xalq maqollari, iboralari, go‘zal o‘xshatishlarni berishi ularning jozibadorligini yanada oshirgan.

Bizning fikrimizcha, tarjimon mehnatini alohida e‘tirof etish lozim. Jabronning “Vardaxonim” hikoyasi tarjimasida *“Bir narsani tagiga yetganday”, “Yolg‘iz farzandidan ayrilgan bechora onadek”, “Qo‘rqoqlikni siltab tashladim”, “Sizga yuragimni yozib, qalbimni ochmoqchiman”, “Meni bir mo‘jizadek ko‘z-ko‘z qilardi”, “biroq g‘aflatdan uyg‘onib”, “peshonamga yaraqlab chiqqan”, “go‘yo u ko‘zlari bilan yuragimga qo‘l solsa”, “dimog‘i ko‘tarilgan”* kabi ibora va o‘xshatishlar, tasirchan tasviriy vositalar badiiy matnda tasvirning aniqligi va obrazlilikini ta‘minlashda faol qo‘llangan.

Kitobxon asarning yechimi va xulosasigacha oxiri yo‘q savol-javoblarga ko‘milib ketadi va nihoyat bir xulosaga keladi. “Ko‘pincha mag‘rurlik ayollarni kambag‘al erga xiyonat qilib, badavlat erkaklar tuzog‘iga ilintiradi. Chunki ayollardagi anvoiy kiyim-kechaklarga, lazzatli hayotga bo‘lgan havas ko‘zlarini ko‘r qiladida, iflos ishlarga yetaklaydi”[7, 104-b]. Vardaxonim esa bularning aksi, xizmatkorlar to‘la dang‘illama saroyini tashlab, bir dasta kitobidan boshqa hech vaqosi bo‘lmagan bir kambag‘al odamning uyini afzal ko‘radi. Vardaxonim dunyodan voz kechgan, an‘ana, tartib-qoidalarni inkor etgan, o‘zidan 30 yosh katta badavlat erkakning (Rashidbek No‘monga ko‘ngilsiz bo‘lgan) boyliklari ichida yashashni o‘g‘irlik, riyo deb biladi, u o‘zi uchun jasarot bilan erk yo‘lini tanlaydi. Shu o‘rinda bosh qahramonni Cho‘lponning “Kecha va kunduz”[15] asaridagi erksevar, jasur Zebi bilan qiyoslasak o‘rinli bo‘ladi. Har ikki qahramon ham xatarli biroq eng to‘g‘ri yo‘lni tanlaydi. Livan hududida, keyinchalik Amerika Qo‘shma Shtatlarida yashab ijod etgan arab yozuvchisi Jabron Xalil Jabron qalamiga mansub hikoya unda ko‘tarilgan mavzu, sharqiy va g‘arbiy adabiy an‘analarini omuxtaligi bilan ajralib turadi. O‘zbek kitobxonlariga uning asarlari hozirgacha yetib kelmagani, muallifdagi badiiy mushohada, uning falsafiy qarashlari, badiiy ifodadagi orginallik va boshqa-boshqa ijobiy nuqtalar meni qo‘lingizdagi hikoyani tarjima qilishga undadi – deydi tarjimon[7,94]. Aynan tarjimaning mustaqillik yilida amalga oshirilishi, inson

erki mavzusi yetakchi bo'lgani ushbu hikoya shoir didiga mos degan fikrdamiz. Tarjimalrni mahorat jihatdan tekshirish, o'rniga tushmagan, xato qo'llangan, yo qofiya talabi, o'zga tillar qoidalariga muvofiq kelmaydigan, nasriy asar, she'r mazmunini buzadigan, muallif fikrini o'zgartiradigan jihatlar mavjudligi mutaxassislar oldidagi vazifalardan biri.

She'riy tarjimalarda ham mahorat bilan topib qo'llangan badiiy kashfiyot darajasidagi so'zlar mavjud. Tatarchadan:

Bo'm-bo'sh bog'cha aylanar jim,

Ko'ngil zoriga:

"Yoshligimni bermas edim,

Dunyo moliga..." (Sh.Apazov "Kuz", 39- b.)

Tarjimon mahoratini aynan uning so'zga munosabati, u yoki bu so'zni qanchalik topib, o'z o'rnida qo'llay bilgan-bilmaganini boshqa tarjimalarida ham ko'rishimiz mumkin:

Sovuqlik... borsin o'z

Muzlari sari.

Toshsin muz taftidan

Tog' buloqlari.

Sovima shirador

Shinni misol, bas.

Bir mening yonishim bizlarga yetmas!

(Sh.Apazov "Junjikma")

Muhammad Yusuf she'rlarini ham tarjimonlar mahorat, iste'dod va izlanish samarasi o'laroq ustalik bilan kitobxonlarga taqdim etmoqdalar. Jumladan, rus kitobxonlari ham shoir ijodidan bebahra qolishmagan, R.Kazakbayeva "Узбекистан", "Признание", "Кристина", "Послестичи"; "Математика", "Тюльпанчик мой любимый балый мак степной" (Памяти Шавката Рахмона), "Застой", "Райхон" (Подражание Мухаммаду Юсуфу), "Жестокосердие", "Скучаю", "Под джидой", "Желание", "Тюбетейка", из поэмы "Чёрное солнце"[8], G. Reznikov "Если верой в Завтра окрылен ты", "Человек" "Я люблю тебя", "Марухский перевал"[6]; she'rlarini rus tiliga; B. Seytayev "Биз бахытлы боламыз"[3]; Erkin "Anamnan xat"[1] she'rlarini qoraqalpoq tiliga tarjima qilishgan. Ayniqsa, "Muhammed Yusuf secmeler"[16] nomli turkcha tarjima saylanmasi nashri, shoir tavalludining 2022-yil aprel oyida Amerika Qo'shma shtatlari, Turkiya mamlakatlarida keng nishonlanishi ham shoirga bo'lgan ehtiromning yuksak ko'rinishidir[16].

Hozirgi sharoitda adabiyot o‘qituvchisidan aloqa o‘rnatuvchi (kommunikatorlik) sifatiga ega bo‘lish ham talab etiladi. Bunda sinfdagi barcha o‘quvchilar bilan birdek ta’limiy aloqa o‘rnatish, o‘quvchilarni tinglay olish, muammoni yechish uchun mantiqiy izchillikka ega savollarni berish hamda o‘quvchilarning savollariga qisqa, aniq, lo‘nda va yo‘naltiruvchi javob bera bilish, munozarani tashkillashtirish, o‘quv xonasi (yoki auditoriya)da ijodiy muhitni hosil qilish kabilar alohida o‘rin tutadi [15]. Ta’kidlash kerakki, tadqiqotlar, ba’zi metodik maqolalar yaratilganiga qaramay, darslikdagiga qo‘shimcha tarzda sinfdan tashqari o‘qish uchun shoir she’rlarini tanlashda quyidagilarni e’tiborga olish lozim:

- o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini;
- ularning umumiy adabiy tayyorgarligi, bilim va malaka hamda ko‘nikmalarini;
- qishiqish, xohish va istaklarini;
- asarnimng ta’limiy va tarbiyaviy mazmun qamroviga egaligini;
- she’rlarning janr xususiyati;
- mashhurligini, ya’ni qo‘shiqqa aylanganligini va boshqalarni va o‘rganish metodikasini ishlab chiqish zarur.

Aytib o‘tilganlarni amalga oshirish uchun o‘qituvchi zamon bilan hamnafas bo‘lishi va shoir ijodini o‘tishda nafaqat innovatsion metod va usullarni qo‘llashi, balki axborot texnologiyalari sohasidagi yutuqlardan, internet materiallaridan ham foydalanish kerak. Qisqasi, shoir she’rlarini saralab olishda axloqiy-ta’limiy jihatning ustuvorligi pedagogik printsiptiga asoslanish lozim. Biz sinfdan tashqari o‘qish uchun Muhammad Yusufning buyuk siymolar, Vatan mavzusiga “Bobur nidosi”, “Usmon Nosir”, “Samarqand”, “Amir Temur”, “Navoiy”; ijtimoiy-siyosiy mavzudagi “Do‘ppi”, “Talabalar madhiyasi”, “Belbog‘”, “To‘n haqida she’r”; tabiat mavzusidagi “Oq tulpor”, “Erka kiyik”, “Kapalaklar”, “Jayron”, “Ko‘klamoyim”, “Tilla qo‘ng‘iz” kabi she’rlarini tavsiya etamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Анамнан хат: қосық // Еркин Қарақалпақстан, 2011, 15 январь.
2. Аппазов Ш. Куз; Жунжикма: шеърлар / Муҳаммад Юсуф тарж. // Ёшлик, 1983. – № 8. – Б.39.
3. Б. Сейтаев. Биз бахытлы боламыз: қосықлар / аўдарған Б. Сейтаев. – Нокис : Қарақалпақстан. – 47 б.
4. Диоп Мамаду Траоре.. Сўзларим сенга. Тошкент: шеър / Муҳаммад Юсуф тарж. // Ўзбекистон адабиёти ва санъати. 1983, 26 сентябрь.

5. Диоп Мамаду Траоре.. Сўзларим сенга. Тошкент: шеър / Муҳаммад Юсуф тарж. // Ўзбекистон адабиёти ва санъати. 1983, 26 сентябрь.
6. Если верой в Завтра окрылен ты: Человек; Я люблю тебя; Марухский перевал: стихи / перевод Г.Резниковского // Звезда Востока, 2010. – № 3, № 4. – С. 41–43.
7. Жаброн Халил Жаброн. Вардахоним: ҳикоя / Муҳаммад Юсуф тарж. // Шарқ юлдузи, 1991. – № 11. – Б. 104.
8. Йўлдошев Қ. Сўз ёлқини. – Тошкент: Ғофур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи 2018. – Б 189.
9. Кристина; Признание; Послестишие: стихи / перевод Р. Казакбаева // Наманганская правда, 2013, 27 апрель.
10. Қодиров Н. Муҳаммад Юсуф наманганликлар нигоҳида. Монография. – Наманган, 2016. – Б.180-190.
11. Қодиров Н. Муҳаммад Юсуф наманганликлар нигоҳида. Монография. – Наманган, 2016. – Б.122-127.
12. Маҳмудов Н. Сўзимиз рост ва расо бўлсин // Ўзбекистон адабиёти ва санъати, 2014, 10 январь.
13. Никола Лукив. Отам хатлари; Оболонида: шеърлар / Муҳаммад Юсуф тарж. // Ўзбекистон адабиёти ва санъати, 1987, 10 июль.
14. Неруда Пабло (Чили). Сотқин генераллар; Ватан: шеърлар / Муҳаммад Юсуф тарж. // Тошкент оқшоми, 1986. 15 сентябрь.
15. Харивонтрай Баччан.Тошкентдаги хабарлар: шеърлар / Муҳаммад Юсуф тарж. // Ўқитувчилар газетаси, 1983, 21 сентябрь.
16. Sariboyeva M. Umum ta`lim maktablarida Alisher Navoiy epik asarlarini zamonaviy usullarda o`rgatish: Ped. fan. nom... diss. – Toshkent, 2011.

Internet saytlar

https://azertag.az/xeber/Ankarada_boyuk_ozbek_sair_Muhammed_Yusufin_xatiresi_ehtiramla_yad_edilib-2080691

<https://vatandoshlarfondi.uz/news/shoir-muhammad-yusuf-tavallud-topgan-kun-amerika-qoshma-shtatlarida-keng-nishonlandi>